

Reflektionstext

Därför bör en populistisk vänster samlas kring en grön demokratisk omställning

Chantal Mouffe

Vänsterpopulismen har nyligen, av flera av dess kritiker, proklamerats död. Eftersom vänsterpopulistiska partier inte har lyckats nå sina mål har dessa kritiker hävdade att det är dags att återvända till en traditionell klasspolitik. Jag vill utmana denna uppfattning och menar istället att vi befinner oss i en situation då en vänsterpopulistisk strategi är mer relevant än någonsin. Covid-19-pandemin har intensifierat och förstärkt nyliberalismens organiska kris. Det kommer inte att bli någon återgång till *business as usual* efter pandemin.

Detsamma hände också efter den ekonomiska krisen 2008, det är sant. Men under de åren förblev den nyliberala hegemonin nästintill oemotsagd och idag är den politiska situationen annorlunda. Krisen 2008 blottade finanskapitalismens begränsningar och nyliberal globalisering betraktas inte längre som vårt givna öde. Efter årtal av "postpolitik", utan någon grundläggande skillnad mellan politisk policy från höger eller vänster, bevittnar vi "det politiska återkomst". Nuförtiden finns det i flera länder radikala vänsterrörelser som utmanar den socialliberalism som förespråkas av mitten-vänsterpartier och olika former av aktivism blomstrar inom många områden. Fridays for Future, ungdomsrörelsen som försvarar klimatet och Black Lives Matters antirasistiska mobilisering har synliggjort kampen för klimatet och mot rasismen på internationell skala.

Utmanande strategier

Jag tror att vi i kölvattnet av covid-19-pandemin kommer att få se en motsättning kring de olika strategier som tillämpats för att hantera de ekonomiska, sociala och ekologiska kriser som blottlagts av pandemin. Nyliberaler kommer tveklöst försöka använda statlig makt för att återupprätta kapitalets dominans. Denna "statliga nyliberalism" kan i vissa länder komma att stödjas av auktoritära åtgärder och därmed bekräfta Wolfgang Streecks hypotes att demokrati och kapitalism har blivit oförenliga. Nyliberal auktoritarianism kommer kanske att ta digital form, som i den "Screen New Deal" som Naomi Klein (2020) föreställt sig. Som går att se i den samtida debatten om ett lämpligt teknologiskt svar på hälsokrisen finns det en växande tendens att betrakta skapandet av appar som lösning för att kontrollera befolkningens hälsa. Coronakrisen utgör en stor möjlighet för digitala jättar

att etablera sig själva som medel för att uppnå en fullt datoriserad hälsopolitik. Deras ambition att utöka sin kontroll över andra domäner skulle kunna legitimeras genom att den trendiga "teknologiska solutionismen" som analyserats av Evgeny Morozov aktivt förespråkas. I sin bok *To save everything* varnar Morozov (2013) för farorna med denna "solutionismens ideologi" som förfäktas av Silicon Valley och enligt vilken alla problem, även politiska, har en teknologisk lösning. Han påpekar att solutionister förordar post-ideologiska åtgärder och använder teknologi som ett sätt att undvika politik.

Tron på att digitala plattformar skulle kunna erbjuda en grund för den politiska ordningen rimmar väl med påståendet från tredje vägens politiker om att politiska antagonismer har spelat ut sin roll och att vänster och höger är "zombie-kategorier". Solutionism är i själva verket en teknologisk version av den postpolitiska uppfattning som blev förhärskande under 1990-talet. Den gynnar acceptansen av post-demokratiska former av tekno-auktoritarianism som är immuna mot demokratisk kontroll. En nyliberal version av tekno-auktoritarianism må ännu inte vara det tekno-totalitära övervakningstillstånd som vissa räds, men den skulle kunna utgöra ett första steg i den riktningen.

Ett annat svar på krisen kommer från högerpopulistiska partier. Genom att utge sig för att vara folkets röst anklagar de nyliberala eliter för att ha orsakat krisen genom sin globaliseringspolitik och för att ha övergivit nationell suveränitet. För att återupprätta suveräniteten förespråkar de en immuniseringspolitik som är tänkt att skydda nationens medborgare genom att drastiskt inskränka demokrati till utvalda grupper och genom strikt begränsad invandring. Deras anti-etablissemangsdiskurs och deras fördömande av transnationella företags makt har mottagits väl på flera håll och fått genklang i de bredare samhällsskikten [*popular sectors*]. Högerpopulismen skulle kunna bilda motstånd mot ett auktoritärt högteknologiskt postpolitiskt styre, men till priset av en nationalistisk typ av auktoritarianism med xenofobiska och socialkonservativa förtecken.

Självförsvar

För att motverka dessa två former av auktoritarianism och få något inflytande över den riktning våra samhällen

kommer att ta efter pandemin behöver vänstern något mer än bra policy. Den måste också förstå hur covid-19-pandemin skapar känslomässiga reaktioner som kan exploateras för att främja anti-demokratiska framryckningar.

Karl Polyani erbjuder oss värdefulla insikter här. I sin bok *Den stora omdaning* analyserar han de förödande konsekvenserna av 1800-talsliberalismens manöver att behandla mark, arbete och pengar som handelsvaror. Polyani belyser hur samhället reagerade med en defensiv motrörelse på 1930-talet mot den dislokation som kommodifieringens framfart orsakade. För att försvara sig själv och anpassa ekonomin till sociala behov återinbäddades marknaden i sociala strukturer. Han påpekar också att motståndet mot dislokationen som kommodifieringen skapat inte nödvändigtvis behövde ta demokratisk form. Mycket riktigt, på 1930-talet gav motståndet upphov till Roosevelts New Deal, men också till fascism och stalinism.

Polyanis idé om en motrörelse har de senaste åren inspirerat förklaringar till den globala framväxten av samtida sociala rörelser som gör motstånd mot nyliberalism. Den aspekt av hans argument som jag vill betona är vikten han tillskriver självförsvar, som han ser som motrörelsens konstituerande kraft. Hans analys visar att när samhällen upplever allvarliga störningar i sina existensformer, blir behovet av beskydd deras centrala [politiska] krav och människor är benägna att följa dem som bäst kan erbjuda ett sådant.

Att jag gör denna hänvisning till Polyani beror på att jag tror att vi idag befinner oss i en motsvarande situation. En av pandemins konsekvenser är onekligen att den har ökat behovet av beskydd. Behovet av beskydd förklarar varför så många människor för närvarande är redo att acceptera digitala former av kontroll som de hitintills har motsatt sig. Om högerpopulisterna förmår övertyga människor att ett sådant beskydd kräver en syn på suveränitet som inbegriper exkluderande nationalism, skulle de tveklöst kunna gynnas av detta.

Kamp om suveränitet

När vi står inför faran med auktoritära lösningar på krisen är det avgörande att vänstern adresserar detta krav på beskydd. Tyvärr har centrala delar av vänstern anammade en nyliberal postpolitisk världsbild och postulerar slutet för den politiska modell som inbegriper politiska konflikter [*an adversarial model of politics*]. Skapandet av en gränslös värld där allt kan förflyttas fritt och utan hinder uppfattar de som ett moraliskt framsteg. Försvaret av frihandel utgör för dem en trossats och de tenderar att vara misstänksamma mot befolkningens begär efter beskydd, vilket de ser som ett avvisande av deras omhuldade kosmopolitiska värden.

Jag menar att det vore ett allvarligt politiskt misstag av vänstern att lämna idéerna om suveränitet och protektionism till högern. Det skulle förhindra utformningen av ett politiskt projekt som är kapabelt att alls svara mot de folkliga klassernas krav. Det är därför akut för vänstern att engagera sig i en ideologisk kamp för att ladda suveränitet och protektionism med ny mening. Genom att

artikulera dessa begrepp med nyckelvärden från den demokratiska traditionen kan deras möjliga auktoritära konnotationer avaktiveras. Detta ska inte ses som ett sätt att underblåsa högerpopulismen, vilket vänsterpopulister ibland anklagas för. Det är alltid genom politiska kamper som betydelsen av centrala politiska begrepp konstrueras. Konflikter över deras meningsinnehåll är en avgörande dimension av den hegemoniska kampen.

Affektens betydelse

Den samtida krisen kräver en vänsterpopulistisk strategi som är förmögen att skapa en kollektiv bred och folklig motståndskraft som kan frambringa en ny hegemoni med syfte att återhämta och fördjupa demokratin. En vänsterpopulistisk strategi erkänner att politik är en partisan aktivitet – en aktivitet som tar ställning – där känslor spelar en viktig roll. Genom att göra en politisk gränsdragning mellan ”oss” och ”dem”, ”folket” och ”oligarkin”, kan strategin mobilisera den affektiva dimensionen som spelar roll för konstruktionen av kollektiva identifikationsformer. Detta är något som de rationalistiska teoretiska ramverk som alltför ofta ligger till grund för vänsterpolitik inte förmår förklara. Det är inte tillräckligt att ha korrekta idéer och, vilket Spinoza påminner oss om, idéer får enbart kraft när de möter affekt. I politiken är det inte tillräckligt att ha ett väl utarbetat program, utan för att generera lojalitet och påverka människor att handla krävs också förmedling av känslor som harmonierar med människors begär och personliga erfarenheter.

Politikens två huvudsakliga passioner är rädsla och hopp. Avgörande för vänstern är att få människor att förenas kring ett politiskt projekt som inte drivs av rädsla utan av förhoppningen om en annorlunda värld, där de demokratiska principerna om jämlikhet och folklig suveränitet kan förverkligas. En vänsterpopulistisk mothegemonisk offensiv mot nyliberalism måste lanseras under parollen ”grön demokratisk omställning”, inom vilken försvaret av miljön kopplas samman med de många existerande demokratiska kamperna mot olika former av ojämlikhet. Vad som står på spel är konstruktionen av en kollektiv vilja, ett ”folk” inom vilket många kamper, inte bara av socio-ekonomisk karaktär, utan också feminister, anti-rasister och hbtqia+, kan hitta en inskriptionsyta.

Grön demokratisk omställning

Dessa krav är förvisso väldigt heterogena och de kräver någon form av artikulation. Jag tror att talet om en ”grön demokratisk omställning” och föreställningen om den ekologiska omställningen som en process som fördjupar demokratin skulle kunna utgöra denna artikulerande princip. Det är ett projekt kring vilket en mångfald av demokratiska krav kan kristalliseras. Det är den affektiva kraften i föreställningen om en demokratisk värld [*the democratic imaginary*] som har väglett kamperna för jämlikhet och frihet i våra samhällen. Genom att visualisera den nödvändiga ekologiska omställningen i termer av grön demokratisk omställning kan föreställningen om en demokratisk värld aktiveras

Bild 1. Chantal Mouffe. Fotograf: Stephan Röhl. Tillgänglig via Wikimedia Commons.

och starka känslor väckas inom många grupper. Därmed kan deras begär efter beskydd kanaliseras i en egalitär riktning.

Syftet med en grön demokratisk omställning är att skydda samhället och dess materiella existensvillkor på ett sätt som ger människor egenmakt istället för att få dem att försjunka i en defensiv nationalism eller i en passiv acceptans av teknologiska lösningar. Det är skyddet av de många, inte de få, som skapar social rättvisa och främjar solidaritet.

Den nya gröna givna som förespråkas av Alexandria Ocasio-Cortez och Sunrise-rörelsen i USA är ett bra exempel på ett sådant projekt eftersom det sammankopplar minskningen av växthusgaser med målet att åtgärda sociala problem, som ojämlikhet och rasism. Givna innehåller flera viktiga förslag – som den universella statliga inkomstgarantin för arbeten inom den gröna ekonomin. Sådana förslag är centrala för att säkerställa stödet från de folkliga samhällsklasser vars jobb kommer att påverkas. I Storbritannien var den gröna industriella revolutionen central för Labourpartiets program under Jeremy Corbyn som framhöll att social och ekonomisk rättvisa inte kan separeras från miljö rättvisa. Programmet förespråkade åtgärder för en snabb omställning till en fossilfri ekonomi, tillsammans med investeringar för hållbara, väl betalda och fackligt anslutna arbeten. I kontrast till många andra gröna förslag efterfrågar båda dessa projekt en radikal systemförändring. De erkänner att en reell ekologisk omställning kräver ett uppbrott från finanskapitalismen.

Klasskamp och ekologisk kris

De som förespråkar en vänsterpopulistisk strategi anklagas ofta av marxister för att förneka existensen av klasskamp. Detta är baserat på en missuppfattning. En vänsterpopulistisk strategi erkänner att samhället

genomkorsas av antagonismer, varav vissa är av socioekonomisk karaktär. Dessa kan kallas "klass"-konflikter, förutsatt att denna term inte begränsas till konflikten mellan proletariatet och bourgeoisien. Likväl förhåller det sig så att det vid sidan av dessa socioekonomiska konflikter finns andra antagonismer, som ingår i olika typer av sociala relationer, som ger upphov till andra former av dominansförhållanden. Det är därför som vi år 1985, i *Hegemonin och den socialistiska strategin* argumenterade för behovet av att artikulera arbetarklassens krav med de sociala rörelsernas (Laclau & Mouffe 1985). Vi föreslog en omformulering av socialismen till en "demokratins radikaliserings", i bemärkelsen av en utvidgning av demokratiska ideal till att omfatta en bred uppsättning av sociala relationer.

I och med den ekologiska krisen har projektet att radikaliserat demokratin nu fått en ny dimension. Under 1900-talet utgjordes det socialistiska projektets kärna av frågan om ojämlikhet. Kampen för social rättvisa uppfattades handla om en jämlik fördelning av tillväxtens frukter. De nya sociala rörelsernas kamper lade till nya infallsvinklar på social rättvisa och deras fokus låg på självbestämmande och frihet. Undantaget några ekologiska rörelser inriktade de sig inte i grunden mot tillväxtens natur.

Under de två senaste decennierna har vi i och med klimatnödläget gått in i en ny fas där kampen för social rättvisa kräver ett ifrågasättande av den produktivistiska och extraktivistiska modellen. Tillväxt ses inte längre som en källa till beskydd utan har blivit en fara för samhällets materiella existensvillkor. Det är inte längre möjligt att föreställa sig en demokratins radikaliseringsprocess som inte inkluderar slutet på den tillväxtmodell som utsätter samhällets existens för fara och vars destruktiva effekter är särskilt kännbara för sårbara grupper.

Därför är det avgörande för en vänsterpopulistisk strategi att försöka artikulera mångfalden av kamper mot förtryck och dominans runt en grön demokratisk omställning, i samklang med föresatsen att frammana ett demokratiskt brott med den nyliberala ordningen. Det är så ”klasskampen” sker idag.

Översättarens kommentar

Den politiska teoretikern Chantal Mouffe är, tillsammans med Ernesto Laclau, upphovsperson till det som ofta kallats politisk diskursteori. Den etnologiska läsaren är kanske främst bekant med henne via verk som *Hegemonin och den socialistiska strategin* (1985/2008) som hon författade med Laclau och hennes bok *Om det politiska* (2005/2008). Med inspiration från dessa och andra titlar har begrepp som ”diskurs”, ”hegemoni” och ”artikulation” ofta tillämpats i etnologisk forskning om sociala och politiska processer under de senaste två decennierna.¹ Föreliggande text är i mångt och mycket är en fortsättning på tankarna i hennes senaste bok *Till vänsterpopulistens försvar* (2018/2019) där hon tydliggör sin diagnos av samtiden och sina förslag på lösningar för att återupprätta och förstärka den europeiska demokratin, som hon menar försvagats sedan 1980-talet.

Den här texten har tidigare publicerats på engelska i onlinetidskriften *Open Democracy* under rubriken ”Why a populist Left should rally around a green democratic transformation” (2020).² Här formulerar Mouffe

¹ För en mer ingående diskussion om och översikt över diskursteorins intåg och utveckling inom etnologiämnet, se *Kulturella Perspektiv* temanummer ”Diskursetnologi” (nr. 3-4 2012), särskilt texterna ”Diskursetnologi” (Gerber, Gunnarsson Payne & Lundgren 2012) och ”Diskursetnologiska utmaningar: Från politisk teori till empirinära kulturforskning – och vidare” (Gunnarsson Payne 2012).

² Texten har översatts från engelska till svenska av Jenny Gunnarsson Payne, med Chantal Mouffes godkännande. Originalen, som publicerade 15 september 2020 finns tillgängligt på *Open Democracys* hemsida: <https://www.opendemocracy.net/en/rethinking-populism/left-populist-strategy-post-covid-19/>. Ett antal referenser som texten hänvisar till har lagts till i referenslistan och tryckår för dessa titlar har lagts in i den löpande texten. Även de titlar som nämns i översättarens kommentar har lagts till i referenslistan. Viss språklig bearbetning har gjorts för att öka läsbarheten på svenska. Svåröversatta engelska ord och begrepp som är centrala för författarens teoretiska arbeten skrivs ut inom hakparentes efter den svenska översättningen. Sådana ändringar är tillåtna under den CC BY-NC 4.0-licens originaltexten publicerats under.

sina tankar om pandemins politiska konsekvenser. Hon uttrycker bland annat en oro över att de teknologiska lösningar som vi vant oss vid under pandemin riskerar att stärka antidemokratiska tendenser – antingen i nyliberal, postpolitisk anda eller i mer oförblommerat auktoritär riktning. Som en motkraft mot detta förespråkar hon vad hon kallar för en grön demokratisk omställning som hon menar behöver ske i form av en vänsterpopulistisk politik.

Jenny Gunnarsson Payne

Referenser

- Gerber, Sofie & Gunnarsson Payne, Jenny & Lundgren, Anna Sofia (2012). Diskursetnologi. *Kulturella Perspektiv – Svensk etnologisk tidskrift*, nr. 3-4, 2-6.
- Gunnarsson Payne, Jenny (2012). Från politisk teori till empirinära kulturforskning – och vidare. *Kulturella Perspektiv – Svensk etnologisk tidskrift*, nr. 3-4, 7-14.
- Klein, Naomi (2020). Screen New Deal: Under Cover of Mass Death, Andrew Cuomo Calls the Billionaires to Build a High-Tech Dystopia. *The Intercept*, 8 maj 2020. Tillgänglig: <https://theintercept.com/2020/05/08/andrew-cuomo-eric-schmidt-coronavirus-tech-shock-doctrine/>
- Laclau, Ernesto & Mouffe, Chantal (1985/2008). *Hegemonin och den socialistiska strategin*. (Övers. Carl-Michael Edenborg) Göteborg: Glänta.
- Morozov, Evgeny (2013). *To Save Everything, Click Here: The Folly of Technological Solutionism*, New York: Public Affairs.
- Mouffe, Chantal (2005/2008). *Om det politiska*. Hägersten: Tankekraft.
- Mouffe, Chantal (2018/2019). *Till vänsterpopulistens försvar*. Hägersten: Tankekraft.
- Polyani, Karl (1944/2002). *Den stora omdaning: Marknadsekonomins uppgång och fall*. (Övers. Sven-Erik Torhell) Lund: Arkiv.
- Tamames, Jorge (2020). *For the People: Left Populism in Spain and the US*. London: Lawrence & Wishart.

Citera den här artikeln: Chantal Mouffe. 2021. Därför bör en populistisk vänster samlas kring en grön demokratisk omställning. *Kulturella Perspektiv* 2021, vol. 30. Tema: Pandemins konsekvenser, s. 1-4.

Mottagen: 27 oktober 2021 **Publicerad:** 3 december 2021

Copyright: © 2021 Författaren/författarna. Detta är en Open Access-artikel som distribueras enligt Creative Commons, licens CC-BY 4.0, som tillåter obegränsad användning, distribution och reproduktion i samtliga medieformat, förutsatt att ursprunglig(a) författare och källa uppges. Se <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

Kulturella Perspektiv – Svensk etnologisk tidskrift, ISSN 1102-7908, är en expertgranskad Open Access-tidskrift som publiceras av Föreningen Kulturella Perspektiv.

OPEN ACCESS